

Kapitein Westerling en de Speciale Troepen in Indië

dr. J.A. de Moor*

Het einde van Indië

Vijftig jaar geleden, op 27 december 1949, kwam een eind aan het Nederlandse bewind in Indonesië. Ons land droeg het gezag in de Archipel over aan de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië, zoals de nieuwe staat officieel werd genoemd. Koningin Juliana en het kabinet ondertekenden tijdens een plechtige bijeenkomst in het paleis op de Dam de akte van soevereiniteitsoverdracht.

In Batavia, dat voortaan Jakarta heette, zag Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon, A.H.J. Lovink, toe op het strijken van de Nederlandse vlag en het hijsen van de Indonesische. Het waren korte maar emotionele momenten in de geschiedenis van beide landen. Aan een moeilijke periode, waarin strijd en diplomatie elkaar hadden afgewisseld, was een eind gekomen. Alleen Nieuw-Guinea bleef in Nederlandse handen, totdat ook dat dertien jaar later moest worden afgestaan.

Onafhankelijkheidsverklaring

Het was begonnen met de geïmproviseerde onafhankelijkheidsverklaring die Soekarno, staand voor zijn huis in Batavia, op 17 augustus 1945 had voorgelezen. Japan had twee dagen eerder, totaal onverwacht, de overgave aangekondigd. De Indonesische

nationalisten waren door deze ontwikkeling minstens zo verrast als de rest van de wereld. Het had er immers tot op dat moment alle schijn van dat Japan de strijd tot het bittere einde zou voortzetten. De plotselinge capitulatie bood de nationalistische beweging, met Soekarno als haar onbetwiste leider, de mogelijkheid het politieke initiatief naar zich toe te trekken. De nationalistena slaagden er in het machtsvacuüm snel op te vullen. Binnen een maand na de proclamatie van de onafhankelijkheid wapperde het rood-wit overal in Java, en weldra ook op Sumatra.

Tijdens de jaren van de Wereldoorlog waren de voorwaarden geschapen voor een succesvolle nationalistische machtsgreep. De Indonesische bevolking (vooral de jeugd) was onder toezicht van de Japanse bezettingsmacht gemobiliseerd en deels gemilitariseerd. Hoewel de Japanners de nationalistische beweging beslist niet steunden, was deze toch tegen de verdrukking in gegroeid. Soekarno was in ieder geval op Java, door zijn talrijke radiotoespraken, de bekendste nationalistische leider geworden.

Nederland kon er op dat moment, onmiddellijk na afloop van de strijd, weinig tegenover stellen. Nederlandse autoriteiten en troepen waren nauwelijks beschikbaar. De meeste Nederlanders zaten nog in de kampen, wachtend op hun bevrijding. De toenemende gewelddadigheid in de Indonesische samenleving, uitlopend op de periode van de *bersiap*, verhinderde hun terugkeer. Van substantiële Nederlandse machtontplooiing kon in de rest van het jaar geen sprake meer zijn.

De Britten, die het oppercommando bleekden in Java en Sumatra (en later in de gehele Archipel) waren niet bereid – en trouwens ook niet in staat – om het gebied te bezetten en te beheersen, in afwachting van de terugkeer van de Nederlandse troepen. Admiraal Lord Mountbatten, de opperbevelhebber in Zuidoost-Azië, drong daarom sterk aan op het openen van onderhandelingen met Soekarno. Hij werd daarin uiteindelijk onder voorwaarden bijgevallen door de nieuwe (luitenant-) gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, H.J. van Mook.

Onderhandelingen

De onderhandelingen over een politieke oplossing begonnen daadwerkelijk in april 1946. Zij leidden uiteindelijk, op 15 november van dat jaar, tot een compromis. Bij het akkoord van Linggadjati erkende Nederland het *de facto* bestaan van de Republiek op Java en Sumatra en accepteerde het de totstandkoming van een federatieve staat Indonesië, verbonden met het Koninkrijk der Nederlanden, op 1 januari 1949.

De Indonesische federatie zou behalve uit de Republiek nog uit diverse andere zogenaamde 'deelstaten' bestaan. Van Mook ging aan de slag om de deelstatenpolitiek van de grond te krijgen. Voor de Indonesiërs waren dit akkoord en de deelstatenpolitiek overigens niet veel meer dan een tactische zet, een fase in de realisering van totale onafhankelijkheid. Door politieke obstructie aan beide kanten kwam overigens van het akkoord van 1946 niets terecht. De oprichting van de deelstaten begon zeer onfortuinlijk met die van Oost-Indonesië, met als

* De auteur is werkzaam als docent algemene en militaire geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Op 14 oktober promoveerde hij op *Westerling's Oorlog. Indonesië 1945-1950. De geschiedenis van de commando's en parachutisten in Nederlands-Indië, 1945-1950.*

hoofdstad Makassar op Zuid-Celebes, waar in de loop van 1946 een keiharde terreurcampagne werd gevoerd tegen Nederlandse autoriteiten en burgers, en tegen allen die met de Nederlanders samenwerkten.

De roep aan Nederlandse zijde om sterkere militaire middelen in te zetten, niet alleen in Zuid-Celebes maar ook op Java en Sumatra, werd steeds luider. Naar het idee van veel Nederlanders in Indië zou een krachtige militaire actie op Java ertoe leiden dat de Republiek met Yogyakarta als machtscentrum werd uitgeschakeld, waardoor, zo verwachtte men, de onafhankelijkheidsbeweging definitief zou instorten. Ook in Nederland zelf gingen steeds meer stemmen op om de zaak militair te beslechten. Dat was financieel ook nodig; de Nederlandse schatkist was leeg en de rijke cultuurgebieden in Indië die voor inkomsten konden zorgen, lagen er verwoest bij of stonden onder Republikeinse controle. Het luidde het begin in van een ander soort politiek, een beleid waarbij beurtelings werd gewed op het behalen van militaire en diplomatieke resultaten in de strijd tegen de Republiek.

Staat van oorlog

Om te beginnen ging het er echter om de deelstaat Oost-Indonesië te realiseren. Het werd in de tweede helft van 1946 steeds dubieuzer of het er nog van zou komen. Het Nederlandse bestuur wankelde onder de slagen van de Republikeinse terreur. De in het gebied gestationeerde KNIL-bataljons konden het niet aan. Er zat niets anders op dan de staat van oorlog af te kondigen, in december van dat jaar, en naar krachtiger middelen te grijpen.

Spoor besloot met instemming van Van Mook een nog jonge afdeling van het KNIL, die werd opgeleid en getraind voor het uitvoeren van 'speciale acties', naar het gebied te dirigeren met de opdracht hoe dan ook de orde en rust te herstellen. Deze groep, het Depot voor Speciale Troepen (DST) werd aangevoerd door de 27-

jarige luitenant-KNIL R.P.P. Westerling. Zo stapten Westerling en de Speciale Troepen op tamelijk abrupte wijze de Nederlands-Indische geschiedenis in. Zij zouden nog vaak en luidrechtig van zich doen spreken.

Speciale Troepen in Indië

Indië telde eind 1946 twee afzonderlijke eenheden voor speciale acties. In de eerste plaats was dat het al genoemde DST, de Groene Baretten. Het was opgericht in juni 1946 en stond aanvankelijk onder commando van kapitein KNIL W.J. Scheepens. Hij had de legerleiding zelf het idee aan de hand gedaan om een dergelijke eenheid op te richten. Zijn inspiratiebron was het Korps Insulinde (KI), waarbij hij in de Tweede Wereldoorlog had gediend. Het KI had zich als afdeling van Force 136, de Britse organisatie voor speciale acties in Azië, toegelegd op infiltratie en sabotage-acties in bezet Sumatra. Scheepens had een aantal van deze gewaagde acties (per onderzeeboot naar Atjeh en dan aan land om inlichtingen te verzamelen of verzet op gang te brengen) persoonlijk geleid. Zijn plan voor een nieuwe eenheid voor speciale actie in Indië in de strijd tegen de nationalistenvertoonde veel overeenkomsten met de vroeger taakstelling van het KI.

Oprichting KST

Waarschijnlijk heeft Scheepens ook het vooroorlogse Korps Marechaussee voor ogen gehad. Zijn vader was een befaamde marechaussee-officier geweest. Scheepens probeerde, in overeenstemming met de praktijk zoals die bij de marechaussee had bestaan, vooral Molukse militairen te vinden voor zijn nieuwe strijdmacht. In juni 1946 kreeg hij van generaal Spoor toestemming tot de oprichting. Hij moest wel alles zelf regelen, bij elkaar *pelopperen*, zoals hij het noemde: behuizing, uitrusting en dergelijke. De eerste actie te velde waar het DST een belangrijke rol in speelde, de verovering van een brug bij Tjileungsir, ten zuiden van Batavia,

op 19 juli 1946, liep uit op een fiasco: Scheepens liep in een hinderlaag, zijn troep verloor zes doden en een aantal gewonden; hij zelf werd eveneens ernstig gewond.

Tot zijn opvolger werd benoemd luitenant-KNIL Westerling. Onder diens commando groeide het DST uit tot een gespecialiseerde eenheid voor contra-guerrilla-oorlogvoering. In januari 1948 werd het DST opgeheven en het Korps Speciale Troepen (KST) opgericht, dat eveneens onder Westerlings leiding stond. Toen hij in november 1948 de dienst verliet, werd hij opgevolgd door luitenant-kolonel-KNIL W.C.A. van Beek, onder wiens leiding het KST aan de Tweede Politio-nale Actie deelnam.

Oprichting SOP

De tweede eenheid voor speciale actie was net iets eerder dan het DST in het leven geroepen. Het was de School voor Opleiding van Parachutisten (SOP) die gevestigd was in Hollandia, Nieuw-Guinea. Ook dit was een initiatief van jonge officieren. Luitenant-KNIL P.E. van Beek, die even als Scheepens van het Korps Insulinde afkomstig was, probeerde eind 1945 al belangstelling te wekken voor de oprichting van een parachutistenafdeling. Hij werd daarin bijgevalen door bijvoorbeeld de luitenants C. Sisselaar en N.J. de Koning. In maart 1946 gaf Spoor toestemming tot oprichting van de SOP. De Koning, Sisselaar en andere officieren werkten in de maanden die volgden keihard aan de organisatie, recrutering en uitrusting van hun afdeling.

Vrijwel alles moest uit Engeland komen, van instructieboeken tot en met de parachutes zelf. Ook het kampement in Hollandia dienden zij zelf min of meer uit de grond te stampen. Op 1 mei 1947 werd de 1e Para Compagnie (1Para Cie) opgericht, die een maand later werd overgeplaatst naar de vliegbasis Andir bij Bandoeng, waar de Militaire Luchtvaartafdeling (ML) van het KNIL was gevestigd. Dat was nodig om de springtraining af te maken die uiteraard in

Afb. 1
Nederlands-
Indië, 1948.
Afscheids-
toespraak van
de scheidend
commandant
KST, kapitein
Westerling
 (Bron: SMG/KL)

samenwerking met de ML diende te geschieden. Voor de SOP betekende het dat een voortgezet verblijf in Hollandia niet zinvol meer was; op 1 september vestigde de School zich in Tjimahi, ten zuiden van Bandoeng. In de loop van 1947 werd de paraoopleiding voltooid. De para's hadden overigens al vanaf de Eerste Politionele Actie (20 juli-4 augustus 1947) deel genomen aan patrouilles en zuiveringsacties in West-Java. De SOP/1Para Cie telden verhoudingsgewijs meer Europese militairen dan het DST, hoewel Molukse militairen onder de para's toch ook prominent aanwezig waren. Vanaf het begin lag het professionele niveau bij de para's hoger dan bij het DST. De opleiding onder veeleisende officieren als De Koning en Sisselaar creëerde een beter en meer professioneler soort militairen dan bij het DST. Na Sisselaar werd kapitein KNIL W.D.H. Eekhout commandant van 1Para Cie. Onder zijn leiding heeft de Para Cie op zeer intensieve wijze deelgenomen aan talloze zuiveringsactie en

patrouilles en aan de Tweede Politionele Actie.

Fusie

Beiden afdelingen bleven gedurende vrijwel het hele conflict in Indië apart. Zij traden in verschillende gebieden op, steeds los van elkaar. In de loop van 1949 besloot de legerleiding tot fusie van de twee afdelingen, die tot stand kwam in juli 1949. Er was overigens al vanaf 1948 over samengaan nagedacht. Het doel was een soort luchtmobiele brigade te vormen, die overal in de Archipel (of waar dan ook indien de omstandigheden dat vereisten) in actie kon komen. Daarnaast heeft bij de legerleiding zeker de wens meegespeeld de kwaliteit van het KST te verhogen door fusie met de professioneler geachte para's. De nieuwe eenheid, het Regiment Speciale Troepen (RST), kwam onder bevel te staan van luitenant-kolonel KNIL J.J.F. Borghouts. Het RST heeft nauwelijks nog aan de strijd deelgenomen. In augustus kwam het in Indië tot een staakt-het-vuren, als proloog

op de laatste ronde van onderhandelingen die uiteindelijk leidde tot de soevereiniteitsoverdracht.

Beide afdelingen hebben bij elkaar nooit meer dan zo'n achthonderd tot duizend man geteld. Zij bleven klein, maar hebben desalniettemin uitermate intensief aan de strijd deelgenomen. In 1948 en zeker in de eerste helft van 1949 ging er nauwelijks een dag voorbij zonder dat de Speciale Troepen te velde waren. Er is in deze jaren het uiterste van hen gevergd. Wat deden zij? Hoe en waar werden zij ingezet? Hoe effectief was hun inzet?

'Interim managers'

Wanneer we de activiteit van de speciale troepen in de periode als geheel overzien, valt als eerste op dat zij vooral werk deden waarvoor zij in principe niet waren opgeleid. Alleen tijdens de Tweede Politionele Actie (waarover straks meer) traden zij op als echte paracommando's die zich richtten op de verovering van een belangrijk politiek en militair-strategisch doel door middel van luchtactie. Maar voor de rest van de tijd waren zij vooral betrokken bij de contra-guerrilla. Zij kwamen in actie in Zuid-Celebes, en achtereenvolgens in Oost-, West- en Midden-Java en na afloop van de Tweede Politionele Actie ook in Oost-Sumatra. Het KST bleef merendeels in West-Java en de Preanger werkzaam en fungeerde daar als de vaste reserve van de C-divisie en de W-brigade.

KST en Para Cie werden erbij gehaald wanneer de reguliere KL-troepen er in een bepaald gebied geen gat meer in zagen en met de normale patrouilleactiviteit grotendeels waren gestopt. 'De vijand is de baas', zoals een lokale commandant in zo'n situatie ooit aan het hoofdkwartier liet weten. Lokale commandanten verzochten met grote regelmaat om de inzet van KST of Para Cie. Wanneer generaal D.C. Buurman van Vreeden, onder wiens bevel zij vielen, de situatie als voldoende ernstig beoordeelde, zond hij in overleg met Spoor de Speciale Troepen langs

om de zaak 'op te schudden'. De detachering gold meestal voor enkele weken. Dat moest voldoende zijn om de reguliere troepen ter plekke in staat te stellen zelf hun straatje weer schoon te vegen. Bovendien moesten de Speciale Troepen meestal binnen enkele weken weer uitrukken naar een ander noodgebied.

Hardhandig optreden

De Speciale Troepen traden snel en hard op. Het was hun opdracht de rust in korte tijd te herstellen. Hun aanpak kenmerkte zich door snelheid, overrompeling, verrassing en vuurkracht. Bij de doorzoeking van kampongs en huizen traden zij hardhandig op. De vaste methode, die overigens al in de vooroorlogse tijd door het KNIL was ontwikkeld en grotendeels was vastgelegd in de doctrine van het VPTL (1927), ging uit van nachtelijke omsingeling, overvalling bij het aanbreeken van de dag, afsluiting (vaak door assisterende KL-troepen) en doorzoeking van de huizen, het struikgewas en de bosjes in en om het dorp, waarbij op alle personen die verzet boden of zich individueel of in groepen uit de voeten trachtten te maken onmiddellijk het vuur werd geopend. Bij de nachtelijke nadering van een dorp werden wachtposten met *silent killing* onschadelijk gemaakt.

Inheemse militairen maakten vaak gebruik van hun klewangs bij de zuivering van de dorpen. Men trok te voet door het dorp, om alles goed uit te kammen, maar soms werd bij de eerste aanval juist in volle vaart door een dorp gereden, waarbij vanuit de wagens voortdurend werd gevuurd.

Geduchte reputatie

Tijdens zulke zuiveringsacties en doorzoekingspatrouilles vielen vaak tientallen doden onder de TNI-militairen, leden van andere strijdgroepen en burgers. Personen die met wapens werden aangetroffen, werden ter plekke gedood of gevangen genomen en meegenomen voor ondervraging. Mannen (en vrouwen) die met Republikeinse documenten werden betrapt, in wier huizen munitie of

voedselvoorraden werden aangetroffen of die met *flashlight* boodschappen doorseinden, werden eveneens vaak direct gedood. Veel kampongs werden overigens verlaten aangetroffen. De bevolking had tijdig de wijk genomen, ongetwijfeld na ingelicht te zijn over de komst van de Speciale Troepen door middel van het uitstekende onderlinge waarschuwingssysteem dat overal op het platteland functioneerde.

De Speciale Troepen hadden een geduchte reputatie en de Indonesische tegenstanders waren in de regel uiterst bevreesd voor een confrontatie. In de lege kampongs werden de huizen overhoop gehaald en doorzocht. Huizen waarin munitie, voedsel of Republikeinse papieren werden gevonden, gingen in rook op. Gevangengenomen mannen dienden de troep nogal eens te volgen als dragers. In een aantal gevallen werd deze gevangenen dan in een later stadium van de zuivering, zeker als het ging om een meerdaagse tocht door de jungle, alsnog gedood. De militairen vonden dan kennelijk dat deze dragers een risico of hinderpaal waren geworden bij de voortzetting van de tocht of zij doodden hen uit agressie of wraakgevoelens.

Inlichtingen

Lang niet alle zoekacties, patrouilles en zuiveringen verliepen volgens dit patroon of leidden tot de uitschakeling van de tegenstanders. Veel patrouilles werden 's nachts of overdag uitgezonden, ter verkenning en om inlichtingen over de bewegingen van de vijand en over de toestand van de wegen en bruggen te verkrijgen. Bij zulke patrouilles viel vaak geen schot. Voor inlichtingen waren de Speciale Troepen op zichzelf aangewezen. Zij beschikten niet over een eigen inlichtingendienst en konden in het oorlogsgebied alleen door actieve patrouillegang een beeld van de vijand krijgen. Zij ontvingen uiteraard inlichtingen van de lokale KL-detachementen, maar die bleken vaak ondeugdelijk, te weinig concreet, verouderd, te algemeen of gewoon volkomen achterhaald.

Veel inlichtingen kregen de troepen van de lokale bevolking die eigener beweging de aanwezigheid van TNI-groepen of andere gevechtsorganisaties kwam melden in het kampement van de Speciale Troepen.

De actieve medewerking van gidsen, soms afkomstig uit het lokale inheemse bestuur, was onmisbaar. Bij nachtelijke verkenningpatrouilles werden ook personen van hun bed gelicht, die als gids de rest van de tocht mee moesten. Veel aandacht besteedden de troepen aan het vinden van wapenopslagplaatsen. Zeker tijdens de acties in Oost-Java stootten zij nogal eens op rijke buit. Dat werd altijd beschouwd als een groot succes. De wapenvoorziening van de Indonesiërs was gebrekkig; zij dienden zuinig te zijn op elk wapen dat zij bezaten. Wanneer soms hele wapenopslagplaatsen in handen van de Nederlandse troepen vielen, was dat een gevoelig verlies voor de TNI.

Op deze manier hebben de Speciale Troepen de KL als 'interim managers' bijgestaan in West-Java, vooral in het altijd rumoerige Preanger-bergland, waar niet alleen de TNI maar ook de Daroel Islam actief was; in Midden-Java, vooral in Bandjoemas, waar de Para Cie onder Eekhout niet minder dan zes weken achtereen dagelijks aan het werk was tot de troep zowat onder de gevechtsuitputting bezweek; diverse malen in Oost-Java in het gebied van de A-divisie rond Malang en in het Smeroe-berggebied; en in Oost-Sumatra, direct na de Tweede Politieele Actie, in Minangkabau, het berggebied boven Padang, waar een uiterst felle guerrilla woedde. Was hun optreden effectief? Leverde de harde methode wat op? Het antwoord is: ja en nee. Het resultaat was positief op de korte termijn bezien. Uit de beschikbare documenten blijkt dat hun optreden meestal resulteerde in het verdwijnen van de meeste vijandelijke legeronderdelen en gevechtsgroepen. Soms hadden deze gevoelige verliezen geleden, waren grotendeels geëlimineerd of compleet uiteengeslagen, maar dat was lang

niet altijd het geval. Vaker werden zij alleen maar verjaagd, of hadden zij zelf al bijtijds de wijk genomen. Dan was de rust wel hersteld, maar meestal niet voor lang. Wanneer de Speciale Troepen weer uit het gebied vertrokken, keerden de Indonesiërs onmiddellijk triomfantelijk terug en begon het spel van voren af aan. Eekhout verzuchtte in het voorjaar van 1949, na wekenlange acties in Midden-Java, dat de vijand weer was geïnfiltrerd in de zojuist gezuiverde gebieden en dat het er op leek dat de para's opnieuw konden beginnen.

Toch waren zulke gebieden meestal wel gebaat bij de acties. Zij kregen 'lucht', het bestuur kon weer worden georganiseerd, het maatschappelijk leven weer enigszins hervat, de orde gehandhaafd en eventueel resterende verzetsactiviteiten konden door de reguliere troepen wel worden afgehandeld. Bestuursambtenaren spraken vaak hun dank uit aan de Speciale Troepen voor het herstel van de rust in hun ambtsgebied. Zulke bedankjes gingen onveranderlijk gepaard met de - vergeefse - verzuchting dat zij de Speciale Troepen graag langer in hun ressort zouden willen houden. Maar dat was natuurlijk niet mogelijk. De Speciale Troepen waren en bleven 'interim managers' en aan hun werk was op zo'n moment elders alweer dringend behoefte.

Harde gevechtsmethode

In andere opzichten kon de inzet van de Speciale Troepen overigens contraproductief werken. Dat werd veroorzaakt door hun harde gevechtsmethode. Deze wekte meermalen de weerstand op van de KL-militairen, waarmee de Speciale Troepen doorgaans nauw moesten samenwerken. KL-militairen schrokken voor zoveel geweld terug en ergerden zich aan de liquidatie van gevangengenomen tegenstanders en de in het algemeen agressieve werkwijze van hun collega's van de Speciale Troepen. Via hun commandanten of via de legeraalmoezenier of -predikant bereikten die klachten de hogere echelons en werden soms opgevolgd door onderzoek

door de Militaire Politie of lokale commandanten. De onderlinge verhoudingen waren naar aanleiding van zulke zaken dan voor lange tijd bedorven.

Lokale commandanten maakten regelmatig bezwaar tegen de samenwerking met de Speciale Troepen. Zij lieten hun chefs weten dat de kennisgeving met de Speciale Troepen hen maar matig was bevallen en dat het voortaan voor hen niet meer hoefde.

De irritatie bereikte, wat het KST betreft, in de eerste helft van 1948 een hoogtepunt. De nonchalante liquidatie van gevangenen door KST-militairen zorgde voor grote spanningen. Het was naar aanleiding van deze gebeurtenissen dat generaal Spoor uiteindelijk tot de conclusie kwam dat Westerling (hoewel hij hem persoonlijk zeer waardeerde) als commandant KST niet langer te handhaven viel. Westerling had naar Spoors mening de troepen onvoldoende in de hand en besteedde te weinig aandacht aan de discipline te velde. Door de onrust die naar aanleiding van het harde optreden was ontstaan, werden de bruikbaarheid en inzet van het KST geschaad. Spoor kon dat niet langer tolereren en Westerlings opvolger, Van Beek, kreeg de opdracht het KST te disciplineren en tot een professionelere eenheid om te vormen. Het geval illustreert dat de harde methode in dit opzicht contraproductief kan werken.

Een ander risico was uiteraard dat de bevolking door het optreden in handen van de TNI en andere vijandelijke gevechtsgroepen werd gedreven, in plaats van te kiezen voor de Nederlandse kant. Of dit ook gebeurd is, valt echter niet zo gemakkelijk vast te stellen. Indonesische bestuursambtenaren meldden wel eens dat de bevolking zich vanwege de brutotheid van het optreden 'aan de zijde van de guerrilla wilde scharen'. Maar deze beweringen vallen niet te bewijzen. Zoiets kan zich voorgedaan hebben, maar een dergelijke bewering kan evengoed zijn ingegeven door politiek engagement of propaganda.

Conflicten

De aanwezigheid en de inzet van de Speciale Troepen zorgde verder regelmatig voor conflictsituaties in de gezagsverhoudingen. De Speciale Troepen ressorteerden direct onder de chef-staf Buurman van Vreeden, die vaststelde waar, hoe, en in samenwerking met welke KL-afdelingen de troepen werden ingezet. Meestal bepaalde hij dat de leiding van zo'n gezamenlijke zuiveringsactie berustte bij de lokale KL-commandant. Dit zorgde voor veel frictie. Een KL-commandant deed het naar het inzicht van de Speciale Troepen vrijwel nooit goed. Westerling vond dat bij de acties in West-Java de samenwerking eigenlijk altijd problemen opleverde. Hij meende dat de KL-commandanten geen verstand hadden van de contra-guerrilla-oorlogvoering en dat zij er verkeerde ideeën op na hielden over het nut en de werkwijze van Speciale Troepen. Westerling was natuurlijk een bijzonder geval, maar bijvoorbeeld ook Borghouts, de latere commandant van het KST (en RST) deelde die mening. Ook hij vond dat de commandant van de Speciale Troepen de algemene actieleider diende te zijn en dat de KL-commandanten aan hem ondergeschikt waren. Westerlings eigenmachtige aanpak in West-Java, in 1947 en 1948, zorgde voor scherpe conflicten met de leiding van de C-divisie en was mede aanleiding tot de maatregelen die Spoor uiteindelijk tegen hem nam.

Ook in ander opzicht had de inzet van Speciale Troepen op de langere termijn onverwachte gevolgen. Was er enerzijds kritiek op de harde pacificatiemethoden van de Speciale Troepen, anderzijds keken veel militairen met een nauw verholten jaloezie naar de verrichtingen van deze troepen. KL-commandanten maakten kenbaar dat zij eigenlijk ook wel op de wijze van de Speciale Troepen wilden optreden. Dan zouden zij tenminste succes kunnen boeken waar dat nu achterwege bleef, omdat zij zich gebonden wisten aan militaire erodes en de wetten en regels van de oorlogvoering.

Het was een ieder duidelijk dat, hoewel zo iets als 'standrecht' officieel verboden was, de Speciale Troepen in dit opzicht stilzwijgend over ruime bevoegdheden konden beschikken en daar ook zeker gebruik van maakten. KL-commandanten spraken de wens uit deze 'bevoegdheden' ook te krijgen en te kunnen overschakelen op een meer offensieve contra-guerrillaoorlog, met methoden die ontleend waren aan die van de Indonesische tegenstanders en aan het voorbeeld van de Speciale Troepen.

Her en der kwam het tot vorming van speciale compagnieën die als vaste reserve waren bedoeld en zouden opereren 'op de wijze van commando's'. Zo formuleerde kapitein Scheepens het, toen hij in 1947, hersteld van zijn verwondingen, een compagnie voor 'speciale acties' ging formeren bij de B-divisie in Semarang. Hij presenteerde dat nadrukkelijk als een nieuw DST, dat op dezelfde wijze zou gaan werken voor de B-divisie als Westerlings DST dat voor de C-divisie deed. Wat ervan geworden is, is mij niet bekend, maar het lijkt een trend te bevestigen. De befaamde Hamots van luitenant K.

Bavinck zijn, hoewel anders van herkomst, samenstelling en opzet, toch ook een voorbeeld van de vorming van een speciale groep, bestemd om op minder orthodoxe wijze aan de oorlog deel te nemen.

Publieke opinie

Tot slot wil ik nog wijzen op een andere factor. Geruchten en berichten over de wijze waarop door Speciale Troepen (en overigens ook andere eenheden) werd opgetreden, bereikten ook Nederland. Het militaire optreden werd onderwerp van publicaties in de pers en politiek debat aan het 'thuisfront'. De linkse kranten kritiseerden de hardheid van het optreden; de rechtse verdedigden het optreden van de troepen met verve. De publieke discussie erover tastte de eenheid van het thuisfront aan. Het lijkt wellicht wat vergezocht dit hier te noemen, maar het is een factor van belang. Een leger kan zijn werk niet doen zonder dat het zich gesteund weet door de natie; het optreden van het leger dient in ieder geval niet onderwerp van langdurig, verhit politiek debat te worden. Dat is meestal niet erg bevorderlijk voor de prestaties.

Daar kwam bij dat van Indonesische kant alles werd gedaan om hardhandig optreden van de Nederlandse troepen onder de aandacht van de wereldopinie te brengen. Ook dat is een wijze van vechten. Als men de strijd te velde niet kan winnen, kan men proberen de wereldopinie tot arena te maken en de tegenstander daar te verslaan. De Indonesiërs deden dat behendig. Zij speelden in op de antiekoloniale sentimenten in de nog maar net functionerende Verenigde Naties, en in de Amerikaanse pers en publieke opinie. Nederland was er veel minder handig in om de aanval in deze arena te pareren.

Celebes: een unieke episode

Dat de Indonesiërs in het publiciteits-offensief over de nodige ammunitie beschikten, dat de onrust in Nederland over de militaire gebeurtenissen in Indië een hoge vlucht kon nemen en dat KL-commandanten in Indië de wens te kennen gaven 'standrecht' te mogen toepassen, dat alles werd in niet geringe mate bepaald door de gebeurtenissen in Zuid-Celebes van begin december 1946 tot maart 1947.

Daar kwam, zoals bekend, het DST onder Westerling voor het eerst in actie voor een grootschalige zuiveringsoperatie. Deze episode is uniek, in verschillende opzichten. Het is nadien in Indië niet meer voorgekomen dat de militaire leiding (overigens voluit gesteund door de politieke leiding in de persoon van luitenant-gouverneur-generaal Van Mook zelf) een commandant op pad stuurde zonder enige specifieke instructie en met blanco volmacht alles te doen wat mogelijk was om een einde te maken aan de moorddadige terreurcampagne die tegen het Nederlandse gezag en tegen alle Indonesiërs die met de Nederlanders samenwerkten aan de gang was.

Westerling was vrij in de keuze van zijn aanpak. Hij bracht er voortvarend een methode in de praktijk die hij zelf had bedacht. De bestanddelen waren:

Afb. 2 Kapitein W.D.H. Eekhout van de Eerste Para Compagnie in gesprek met een vlieger
(Bron: SMG/KL)

de nachtelijke omsingeling van een of meer kampings, het later bij daglicht bijeenrijven van de bevolking, het aanwijzen van de voornaamste 'extremisten' en (vermeende) plegers van aanslagen uit haar midden, het standrechtelijk executeren van deze mannen, het toespreken van de bevolking en soms het aanstellen van nieuwe bestuurders en politieagenten.

De eerste weken werd nog gewerkt op basis van inlichtingen en naamlijsten die een schijn van trefzekerheid aan de acties verleenden. Later was hier geen sprake meer van. Toen beperkte het zich tot het ter plekke aanwijzen van de 'daders', waarvoor Westerling beweerde een zesde zintuig te hebben. De eerste acties werden door Westerling persoonlijk geleid. Later kwam dat veel minder voor. Hij liet de leiding over aan ondergeschikten, die veel onbesuisder te werk gingen dan hij zelf in de eerste actieweken had gedaan. Ook andere, niet tot het DST behorende KNIL-officieren, kregen de standrecht-bevoegdheid. Naarmate het actie-areaal omvangrijker werd, het strekte zich uiteindelijk uit tot het 150 kilometer noordelijk van Makassar gelegen Pare-Pare, werd het optreden gewelddadiger en willekeuriger. Executies van gevangenen die uit de plaatselijk gevangenis waren gehaald (om 'een voorbeeld te stellen') en represailles tegen dorpen kwamen regelmatig voor. Sommige afdelingen leken eerder te opereren op de wijze van doodseskaders dan als ordentelijke militairen.

Het is duidelijk: als ooit en ergens in Indië sprake was van oorlogsmisdrijven, dan was het zeker op Celebes in deze tijd. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij Westerling, als aanvoerder van het DST, maar evenzeer, zo niet meer bij de militaire en civiele leiding die hem in december 1946 op pad hebben gestuurd. Als het ooit strafrechtelijk was aangepakt (wat niet gebeurd is), dan had het nog een interessante casus kunnen opleveren. Het eindresultaat werd overigens door de betrokken autoriteiten als positief gezien. De rust in Celebes was hersteld; aan de terreurcampagne was een eind gekomen; het Nederlandse

bestuur was van een wisse ondergang gered en de deelstaat Oost-Indonesië kon functioneren. De inzet van Westerlings DST was dus succesvol geweest, hij en zijn manschappen hadden zich bewezen, maar de prijs was hoog. Er waren vele duizenden slachtoffers gevallen; 'standrecht' stond ineens volop in de schijnwerpers, zowel in het leger als daarbuiten. Hoe moest Spoor deze geest weer in de fles terug zien te krijgen? De strijd in Indië was er ineens ook een stuk grimmiger en controversiëler op geworden. Spoor vond dat de op Celebes gevolgde gang van zaken eenmalig moest blijven. Hij verbood het standrecht (al mochten de Speciale Troepen, zo bleek al in het vorenstaande, zich ook later nog wel wat permitteren) en hij probeerde in het vervolg de geweldsuitoefening strakker te reglementeren. Maar wat hem betreft hadden de Speciale Troepen hun bestaansrecht bewezen. De methode zoals Westerling die op Celebes had toegepast, werd overigens in haar totaliteit daarna niet meer gebruikt.

De Tweede Politionele Actie

De Speciale Troepen hebben zich in Indië vooral gericht, noodgedwongen moeten richten, op de bestrijding van de Indonesische guerrilla. Het dagelijkse gezicht van de oorlog werd bepaald door de inspannende, tijdrovende en moeizame opsporing en achtervolging van de TNI-afdelingen en onafhankelijke gevechtsgroepen die een open confrontatie steeds uit de weg gingen en die, handig profiterend van het terrein, een vorm van mobiele oorlogvoering in de praktijk brachten waar de Nederlandse troepen slechts met moeite een passend antwoord op konden formuleren. De Speciale Troepen zijn bij deze strijd op een zeer intensieve wijze betrokken geweest. De zwaarste strijd is geleverd (dat gold natuurlijk ook voor de rest van het leger) in de eerste helft van 1949, toen de guerrilla in het kielzog van de Tweede Politionele Actie hoog oplaaide. In dat halve jaar zijn

bij de Speciale Troepen de meeste slachtoffers gevallen: 25 van de 54 voor de oorlogsperiode in haar geheel.

Droppings

De deelname aan de Tweede Politionele Actie is onbetwist het hoogtepunt geweest in het bestaan van de Speciale Troepen in Indië. Para Cie en KST hebben samen het spits afgebeten met de luchtlanding op Magoewo, de verovering en bezetting van Yogyakarta en de arrestatie van de Republikeinse regering op 19 december 1948. De paragevechtsgroep onder leiding van kapitein Eekhout, die ook het operatieplan voor de dropping had ontworpen, slaagde met glans. De paracommando's traden hier op zoals Spoor zich dat eigenlijk altijd had voorgesteld, als een hoogwaardige, technisch perfecte eenheid die met succesvolle luchtactie 'hogere' politiek-strategische doelen kon realiseren.

Dat de Tweede Politionele Actie met veel vaart van start ging was in niet geringe mate te danken aan de effectieve para-actie. En het bleef niet bij één dropping. Op 29 december sprong de voltallige gevechtsgroep opnieuw, dit keer bij Djambi op Sumatra. Doel was de belangrijke olieterreinen en raffinagecomplexen, alsmede de stad en de haven onbeschadigd in handen te krijgen. Aan deze sprong waren meer risico's verbonden dan aan die bij Yogyakarta, vanwege het moeilijke droppings-terrein, het gevaar van de verschroeide-aarde-tactiek, die van de olieterreinen een grote vuurzee kon maken, en de onbekendheid met de te verwachten Indonesische tegenstand. Het was een uiterst zware actie, die veel van de troepen vergde. Een week later, op 5 januari 1949, nog net voor de afloop van de Politionele Actie, volgde de derde sprong in successie: bij Air Molek en Rengat, in Riouw, aan de oostkust van Sumatra, in een tamelijk geïsoleerd gebied, waar het doelwit evenals bij Djambi bestond uit olieterreinen. De tegenstand was hier minder dan bij Djambi, maar het gevecht met het terrein was hier zwaarder, aangezien de para's midden-

Afb. 3 De lijken van circa vijftig personen op de aloen-aloen (het dorpsplein) van Barroe, Zuid-Celebes. Zij waren geëxecuteerd door militairen van het DST. Bij deze actie was kapitein Westerling niet aanwezig. Een deel van de geëxecuteerden was voor de gelegenheid uit de gevangenis gehaald. De executies vonden 's ochtends om 7.00 uur plaats. De lijken bleven liggen tot 12.00 uur, waarna zij door de bevolking werden afgevoerd om te worden begraven

(Bron: SMG/KL)

in het moeras terecht kwamen. Een rustpauze was de troepen overigens niet gegund, aangezien onmiddellijk na afloop van de Politionele Actie moest worden begonnen met de bestrijding van de opblaaiende guerrilla in Java en Sumatra. Overigens maakten de para's nog een laatste dropping mee, op 10 maart in Midden-Java. Deze was van aanvang af een mislukking. Men had gehoopt TNI-opperbevelhebber Sudirman te kunnen grijpen, maar hij noch andere TNI-ers bleken in het droppingsgebied aanwezig te zijn.

Westerling als officier

Van de twee eenheden heeft het DST/KST altijd de meeste aandacht naar zich toe getrokken. De oorzaak daarvan ligt voor de hand: de afdeling stond onder leiding van Westerling, wiens reputatie na Celebes tot grote hoogte was gestegen. Zijn faam werd nog eens versterkt door zijn bijzondere afkomst: Istanbul. En toen hij in januari 1950 ineens opnieuw van zich deed spreken als de Rechtvaardige Vorst (de *ratu adil* uit de Javaanse

mythologie), die met de gehate klik van Soekarno zou afrekenen, kon zijn reputatie helemaal niet meer stuk. De Turk werd een bejubelde verschijning, wiens naam in en ver buiten Nederland bekend was.

Op 33-jarige leeftijd publiceerde hij zijn 'memoires', een boek dat nog altijd bij veel militairen en anderen een ereplaatsje inneemt in de boekenkast. Toen echter aan het eind van de jaren 1960 de discussie over oorlogsmisdaden in Indië losbarstte, gestart door de veteraan J.E. Hueting, werd Westerling van het ene moment op het andere beschouwd als schurk, symbool bij uitstek van alles wat fout was in Indië. Kwam in die jaren 'Indië' ter sprake, dan zei men tegelijk 'oorlogsmisdaden' en in één adem door 'Westerling'. Het kan eigenaardig lopen. Deze beeldvorming hoort ook wel enigszins bij Westerling; zijn persoon en handelen riepen en roepen nog altijd extreme reacties en gevoelens op.

Charisma

Het is wel eigenaardig, te bedenken dat zijn voortlevende faam als militair en mannetjesputter, als held of

schurk, groter is dan zijn betekenis als militair in Indië rechtvaardigt. Wanneer men naar de militaire *performance* en de militaire prestaties en effectiviteit van de Speciale Troepen kijkt, is men toch geneigd de SOP en de Para Cie hoger aan te slaan dan het DST/KST en officieren als De Koning, Sisselaar en Eekhout professioneler en effectiever te vinden dan Westerling. De Para Cie heeft echter altijd minder publieke belangstelling getrokken dan het DST/KST.

De faam van het DST is begonnen op Celebes, daar waren de para's niet bij betrokken. Maar belangrijker is natuurlijk nog dat officieren als Sisselaar en Eekhout het militaire charisma, het machismo en de magie van Westerling ten enenmale misten. Westerling was nu eenmaal een ster, hij hield van de glamour die daarbij hoort. Hij was een militaire *showmaster*.

Passie

Hoe is het eigenlijk zo ver gekomen? In zijn familie, die al enkele eeuwen in Istanbul woonde, is van enige militaire presentie geen sprake. Het is zijn zucht naar avontuur geweest en het

patriottische idee mee te vechten voor de bevrijding van Nederland, die hem ertoe hebben gebracht zich in 1940 te melden voor de militaire dienst. Eenmaal in Engeland werd hij gegrepen door de commandotraining, waarvoor hij zich in 1941 had opgegeven. Deze bevredigde zijn hang naar actie en gevaarlijk leven. Maar hij bleef de hele oorlog lang instructeur; daadwerkelijke gevechtserfaring heeft hij niet opgedaan. Het einde van de oorlog in Europa bevredigde hem niet, het vooruitzicht van vrede kon hem niet bekoren. Hij kon de oorlog als *way of life* nog niet loslaten en meldde zich bij het KNIL, waar hij, zonder een officiersopleiding te hebben gevolgd, een aanstelling kreeg als tweede luitenant. Het moet een passie zijn geweest. Die werd overigens door meer militairen gevoeld. Bij het DST zaten later nog anderen die in de Tweede Wereldoorlog een actieve rol hadden gespeeld en die geen afscheid van het militaire leven hadden kunnen nemen, zoals bijvoorbeeld J.B. Vermeulen en J.H.C. Ulrici.

Eenmaal in Medan, op Sumatra, waar hij in september 1945 landde als leider van een *party* van het Korps Insulinde, begon het echte leven. In de chaotische omstandigheden van direct na de oorlog, toen de verslagen Japanners orde en rust moesten handhaven, de Nederlanders nog niet bevrijd waren, de Britten nog niet

gearriveerd en de Indonesische Revolutie op punt van uitbreken stond, toen en daar ontwikkelde hij zich tot de militair zoals we die later in Celebes en Java leren kennen. Een zelfbewuste jonge officier, een militair die overtuigd was van eigen kunnen, die zijn 'eigen leger' aanvoerde, zijn 'eigen methode' bedacht, op eigen houtje er op uittrok om 'extremisten' een kopje kleiner te maken, die zich met overgave stortte op het *intelligence*-werk, die met een kleine schare van inheemse (Molukse) militairen, die hem extreem toegewijd was, zijn 'eigen oorlog' voerde. De lessen van Sumatra kwamen hem op Celebes zeer van pas. Maar later, op Java, ging het mis. Waarom?

Vrijbuiters

We moeten Westerlings carrière zien op het breukvlak van vrijbuiterschap en professionalisme. Hij was een toegewijd militair, een enthousiast commando, een vechtersbaas, maar vooral een vrijbuiters, een vrije jongen. Hij paste maar moeilijk in het leger, met zijn voorschriften en hiërarchische lijnen. In de chaotische omstandigheden van Indië na 1945 was hij bruikbaar. Spoor kon hem om een boodschap sturen. Maar gaandeweg kwamen de problemen van het vrijbuiterschap aan het oppervlak. Het KST was een vrijgevochten bende, die het met de discipline niet nauw nam en incident na

incident veroorzaakte. Westerling deed niets om de situatie te verbeteren. Het KST verkeerde administratief, qua materieel en dergelijke, in een slechte staat. Westerling startte een para-opleiding in het zijn korps, daarbij de SOP volledig negerend. Zijn para-brevet werd niet erkend. Zo ging het door.

Maar met de Tweede Politie Actie in zicht, in de loop van 1948, vond Spoor het welletjes. Hij wilde een hoger professioneel niveau bij het KST. Daar stonden twee wegen voor open, Spoor volgde ze allebei. De eerste was Westerling van zijn commando ontheffen. Hij mocht wel blijven, graag zelfs, als het aan Spoor lag, maar niet als commandant, liever als officier verantwoordelijk voor de instructie.

Westerling bedankte uiteraard voor de eer en demobiliseerde in november 1948. Zijn opvolger, Van Beek, kreeg de opdracht het niveau van het KST op te hogen en het korps gereed te maken voor deelname aan de luchtactie tegen Yogyakarta.

De tweede was, het KST te laten fuseren met de Para Cie, op basis van de gedachte dat dit tot een meer gekwalificeerde nieuwe eenheid zou leiden. De Para Cie zou een kwaliteitsimpuls toedienen aan het KST. Dit kon niet meer voor het begin van de Politie Actie plaatsvinden. Het werd uiteindelijk medio 1949.

Westerling is door het Koninkrijk der Nederlanden op enkele cruciale momenten te hulp geroepen. Hij heeft zich met verve van de hem opgedragen taken gekwet. Hem is veel verantwoordelijkheid gegeven en veel speelruimte, te veel wellicht, gezien zijn achtergrond, leeftijd, ervaring en vorming als militair. Maar zo liep het nu eenmaal onder de gegeven omstandigheden. Als aanvoerder van een eenheid voor speciale actie die moest functioneren in een modern, bureaucratisch en hiërarchisch ingesteld leger, schoot hij echter tekort. Was hij maar instructeur gebleven.

Literatuur

- J.A.A. van Doorn en W.J. Hendrix, *Het Nederlands-Indonesisch conflict. Ontsporing van geweld* (Dieren 1983, 2e aangevulde druk).
- P.M.H. Groen, *Marsroutes en dwaalspooren. Het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië* (Den Haag 1991).
- W. IJzereef, *De Zuid-Celebes affaire. Kapitein Westerling en de standrechtelijke executies* (Dieren 1984).
- J.J.P. de Jong, *De waaijer van het fortuin. Van handelscompagnie tot koloniaal imperium. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel, 1595-1950* (Den Haag 1998).
- A. Krijger en M. Elands, *Het Korps Commandotroepen, 1942-1997* (Den Haag 1997).
- J.Th.A. de Man, *Opracht Sumatra. Het Korps Insulinde, 1942-1946* (Houten 1987).
- J.A. de Moor, *Westerling's Oorlog. Indonesië 1945-1950. De geschiedenis van de commando's en parachutisten in Nederlands-Indië, 1945-1950* (Amsterdam 1999).
- G. Teitler en P.M.H. Groen (red.), *De politieke acties* (Amsterdam, 1987).
- G. Teitler en J. Hoffenaar (red.), *De politieke acties. Afwikkeling en verwerking* (Amsterdam 1990).